

T. B M. M.

ZABIT CERİDESİ

Sekizinci İqtima

22 . 8 . 1339 Çarşamba

Münderecat

	Sayfa		Sayfa
1. — Zaptı sabık hulâsası	244	2. — Gazianteb Mebusu Ali Cenani	
2. — Sualler	244	Beyle rüfekasının, Gazianteb livasının hudut teşkilâtı hakkında 14 Mart 1334 tarihinde neşredilen kanun, mütareke sebebiyle tatbik edilemediğinden şimdi tatbiki hususunun tasviben Dahiliye Vekâletine havalesine dair takriri (4/4)	244
1. — Mentеше Mebusu Esad Efendinin; Aydın, Nazilli ve Manisa havalisinin imarı hakkında Hükümetin ne gibi tasavvuratta bulunduğuna dair İera Vekilleri Heyeti Riyasetinden sual takriri (6/2)	244	4. — Âzayı kiram muamelâtı	244
3. — Evrakı varide	244	1. — Muş Mebusu Kadri Beyle, Rıza Beyin intihap mazbataları	244
Takrirler	244	5. — Müzakere edilen maddeler	245
1. — Mentеше Mebusu Esad Efendinin; Meclis namına kuvayı havaiye satın alınması için mebusların bir senelik tahsisatından yüzde beşini terk etmelerine dair takriri (4/5)	244	1. — Lozan'da münakit Sulh Muahede, Mukavele ve Senedatının tasdikine dair kanun lâyihası (1/4) ve Hariciye Encümeni mazbatası	245:261

BİRİNCİ CELSE

Bed'i müzakerat; saat 1,35

REİS — Reisisani Ali Fuad Paşa Hazretleri

KÂTIPLER : Ruşen Eşref Bey (Karahisarı Sahib), Mahmud Bey (Siird)

REİS — Celseyi açıyorum efendim. Zaptı sabık hulâsası okunacak.

1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI

Birinci Celse

Reisisani Ali Fuad Paşa Hazretlerinin tahatı Riyasetinde biliğtima zaptı sabık hulâsası kıraat ve aynen kabul edildi. Evrakı varide aidoldukları mahallere havale edildikten sonra Memurin Muhakemat Heyeti ve Encümeni için noksan kalan dört âzamanın intihabı icra edildi.

Gazianteb Mebusu Ali Cenani Beyin elyvm mevkii tatbikte bulunan kararnamelere ait dosyaların İstanbul Meclisi Mebusanı Evrak Kaleminden celbine dair takriri kıraat ve kabul edilerek Celse tatil edildi.

İkinci Celse

Ali Fuad Paşa Hazretlerinin Riyasetiyle içtima ederek Muahedei sulhiyenin heyeti umumiyesi hakkında müzakerata biliptidar buna dair levayi kanuniye ve Hariciye Encümeni mazbatası okunduktan sonra müstacelen müzakeresi kabul edildi. Hariciye Encümeni Reisi Yusuf Kemal ve Mazbata Muharriri Tevfik Rüşdü Beylerin izahatını mütaakıp müzakerat cereyan ettikten sonra celse tatil edildi.

Üçüncü Celse

Birinci Reisvekili Sabri Beyefendinin Riyasetleriyle küşadedilerek Muahedeyi Sulhiyeye dair müzakerata devam edilmiş vaktin ademimüsaadesine mebni maba'dına Çarşamba günü saat üçte devam etmek üzere celsenin tatil edileceği ve Memurin Muhakemat Heyet ve Encümeni için icra kılınan intihapta ekseriyet hâsil olmadığı cihetle üçüncü defa reye müracaat olunacağı Makamı Riyasetten bittebliğ Celseye nihayet verildi.

Reisisani
Ali Fuad

Kâtip
Karahisarı Sahib
Ruşen Eşref

Kâtip
Siird
Mahmud

2. — SUALLER

1. — *Menteşe Mebusu Esad Efendinin, Aydın, Nazilli, Manisa ve havalisinin imarı hakkında Hükmümetin ne gibi tasavvuratta bulunduğuna dair sual takriri (İcra Vekilleri Heyeti Riyasetine havale edildi) (6/2)*

REİS — Zaptı sabık hakkında bir mütalâa varmı efendim? Zaptı sabık hulâsası aynen kabul edilmiştir.

3. — EVRAKI VARİDE

REİS — Evrakı varideye geçiyoruz.

TAKRİRLER

1. — *Menteşe Mebusu Esad Efendinin; Meclis namına kuvayı havâriye satın alınması için mebusların bir senelik tahsisatından yüzde beşini terk etmelerine dair takriri (4/5)*

REİS — Müsaade ederseniz icabı teemmül edilmek ve badehu Heyeti Umumiyeye arz edilmek üzere İdare Heyetine havale edelim. (Muva-fık, sesleri)

2. — *Gazianteb Mebusu Ali Cenani Beyle rüfekasının, Gazianteb livasının hudut teşkilâtı hakkında 14 Mart 1334 tarihinde nesredilen Kanun, mütareke sebebiyle tatbik edilemediğinden mezkûr kanunun şimdi tatbiki hususunun tasviben Dahiliye Vekâletine havalesine dair takriri (4/4)*

REİS — Ruziameye alıyoruz.

4. — ÂZAYI KİRAM MUAMELÂTI

1. — *Muş Mebusu Osman Kadri Beyle Rıza Beyin intihap mazbataları.*

REİS — Beşinci Şubeye havale edilmiştir.

5. — MÜZAKERE EDİLEN MADDELER

1. — *Lozan'da münakit Muahede, Mukavele ve Senedatın tasdikine dair kanun lâyihası ve Hariciye Encümeni mazbatası (1/4)*

REİS — Başka evrakı varidemiz yoktur. Doğrudan doğruya ruznameye geçiyorum.

Makûmuâliniz Sulh Muahedenamesi hakkındaki Kanunun müzakeresine devam edeceğiz. Söz İzmir Mebusu Necati Beyindir.

MUSTAFA NECATİ B. (İzmir) — Efendiler! Milletimizin hayat ve istiklâl uğruna giriştiği uzun ve yorucu mücadelelerden sonra Heyeti Murahhasamızla Düveli Mütelife murahhasları arasında münakidolan mevad; nazargâhı âlinize vaz'edilmiş bulunuyor. Asıl milletimizin hayat, istiklâl ve mevcudiyetine taallük eden bu Muahedenin kabul ve âdemikabulü reyî âlinize mütevakkıf bulunduğundan bendeniz; huzuru millet ve tarih karşısında uhdeme düşen vazifeyi ifa için şu kürsî muallâyı millettен zatiâtilerimize Muahede hakkındaki tenkidatımı arz etmek istiyorum. Sâfiyet ve asaleti beşeriyenin mümessili olan milletimizin, hayatı umumiyesine taallük eden bu Muahedenin tenkidatına başlamazdan evvel üç sene evvelinê rücu etmek ve ona göre mütalâatımı Heyeti Aliyenize arz etmek mecburiyeti vicdaniyesinde bulunuyorum.

Efendiler! Üç sene evvelisine rücu ettiğimizde milletimizin pek hazîn ve elîm bir devirde olduğunu görüyoruz. Her taraftan düşmanlarımızın bağrımıza saplanmak üzere uzanan hançerlerini görüyoruz ve her taraftan düşmanların memleketlerimizi almak teşebbüsünde olduğuna şahid oluyoruz. İşte bugünü düşündüğüm ve nazarımda üç sene evveliyile bugünü mukayese ettiğim zaman gözlerimin önünde bir manzarai ulviye beliriyor ve ben üç sene evveline rücu ettiğimizi temenni ettiğim zaman kaani oluyorum ki, efendiler; hepinizin nazarlarında bir beşaret görülüyor. Bizi felâketli günlerden saadetli günlere, sevinçli günlere yetiştiren ulu ve aziz milleti bu Kürsî Muallâyı Millettен tâziz ediyorum, takdis ediyorum. (Alkışlar) Bu üç senelik devrei hayatiyemiz içerisinde hakikaten şerefle, şanlı dolu menakibimiz vardır. Bu menakib tarihi cihana kaydolunacak ve bütün kâinat Türk Milletinin ibda' ettiği bu hârikaları görecektir,

Efendiler! Bu dâvayı kurtarmak için yaptığımız fedakârlıkları göziyle görmüş bir kardeşiniz olmak sıfatiyle arz ederim ki, bu dâva uğrunda nice genç anneler, bir tarafta evlâtlarını, kızlarını, çocuğunu, bir tarafta kağnısını Ilgaz tepelerine gömerek mahvolmuştur. Binaenaleyh o zavallıları, o genç çocukları, kardeşlerini kaybeden zavallı hemşireleri, göksünü gere gere ziyasını güneşten aldığı süngüsüyle düşmanı Akdenize atarak mahveden Mehmedeği, milleti tebrik ederim. (Alkışlar)

Efendiler! Bu Muahedenin tenkidatına başlamazdan evvel Türk ordusuna ilk hedef olmak üzere (Akdeniz) i gösteren Başkumandanımızı, aziz kumandanlarımızı, genç zâbitlerimizi ve bütün ordumuzu takdis ediyorum. (Alkışlar)

Efendiler! Türklük için son damla kanlarını döken şehitlerimizi, genç ve aziz şehitlerimizi de takdis ediyorum, takdir ediyorum. Aynı zamanda bu takdirler, bu takdisler arasında gözlerimiz önünde başka bir şey daha diriliyor.

Efendiler! Dindaşlarımdan, ırkdaşlarımdan mürekkep birçok insanların hâlâ esaret altında inlediklerini görüyorum. Beşeriyeti muztaribenin bu sefaleti, bu esareti karşısında yüreğimden, vicdanımdan kopan bir sadayı; bu Kürsî Muallâdan bütün medeniyet dünyasına, bütün âlemi insaniyete tevdi etmek istiyorum. İnsaniyetin vicdanı varsa, insaniyetin akıl ve iz'anı varsa artık bütün dünyada esaret altında yaşayacak milletler kalmıyacaktır. Bu sadayı garp insanlarına tevcih ediyorum, garp insanlarına bağıriyorum. Bundan sonra sefil, muztarip kalan insanlara karşı daima merhametkâr, daima hürmetkâr olsunlar. Çünkü :

Efendiler! Beşeriyet daima tekemmüle doğru gidiyor. Türk milleti, üç sene zarfında nasıl hârikalar yaratmış ve nasıl zaferden zaferine koşmuşsa mazlum milletler de zaferden zaferine koşsunlar ve bizim yürüdüğümüz yollardan yürüsünler. Türk milleti onlar için bir bürhandır. Mazlum milletler, bizden ders alsınlar. Bizim açtığımız bu çığır üzerinde yürüsünler. Zaferine doğru koşsunlar ve dünya, yeni bir saadete kavuşsun. Bütün ruhumla bunu temenni ediyorum. (Alkışlar)

Efendiler! Muahedenin tenkidatına başlamazdan evvel şunu da arz etmek mecburiyetindeyim. Şunu biliniz ki, nazarı tenkidim önünde, kendilerine lâyemut bir hürmetle merbut olduğum Heyeti Murahhasamızı görmüyorum.

Nazarı tenkidimin önünde Garphların diplomatlarını görüyorum. Bu Kürsü Muallâyı Millette, arz ettiğim tenkidat, onların diplomatlarına aittir. Muahedenin tenkidatına ilk sayfasından elim bir ıztırapla başlıyorum. Muahedenin baş tarafında görüyoruz ki, bizi kardeşlerimizden ayırmışlardır. Üzerinde senelere yaşadığımız sevgili yerlerimizi de bizden koparmışlardır. Efendiler! Bizi dindashlarımızdan ayıran bu Muahedeyi kabul edemeyiz. Bu Kürsü Muallâda benden evvel bu acı sayfayı arz eden kardeşlerim vardır. Onun için bu elim sayfayı tekrar etmek istemiyorum. Dün söz söyleyen arkadaşlarımızın Heyeti Aliyenizde bıraktığı tesir daimdir, lâye-muttur. Onun için tekrar etmek istemiyorum.

Efendiler! Muahede nâtamamdır, katî değildir. Efendiler! Biz böyle nâtamam bir Muahede karşısında bilâkaydüşart rey veremeyiz. Çünkü kuponlar meselesi hallolunmamıştır. Muahede nâtamamdır. Çünkü bizden ayrılması imkân dâhilinde olmıyan Musul kıtası için heyet daha bir karar vermemiştir. Musul kıtası, Türk'tür ve ilelebet Türk kalacaktır. Bütün dünya bilsin ki; Musul'dan kendileri için bir şey kazanmış olmayacaklardır. Musul kıtası daimî surette Türklüğe merbuttur ve bu kıta asileden biz hiçbir vakitte hiçbir kuvvetle ayrılmıyacağız ve bu Kürsü Muallâdan tekrar arz ediyorum ayrılmıyacağız!. (Alkışlar) Efendiler! Bu Muahedede iktisadî millîmiz temin olunmamıştır. Muahede bu hususta da sakattır. Düyunu Umumiyenin taksiminde de âdilâne bir taksim nazarı dikkate alınmamıştır. Bütün borçların kısmî küllisi Türk milletine yükletilmiştir. Eğer efendiler! Taksim âdilâne olmuş olsaydı; hakkımız gözetilerek taksim edilseydi; Berlin Muahedesi muvafıca bizden ayrılan topraklar için kabul edilen hisseler de bu Muahedede kabul olunacaktı. Fakat efendiler! Berlin Muahedesindeki mevad tamamıyla terk edilmiştir. Bu gayriâdilâne bir vaziyet değil midir? Balkan Muharebesinden sonra terk ettiğimiz arazi üzerinde taksim kabul ediliyor. Böyle gayriâdilâne taksim karşısında Türkler reylerini verebilecekler midir? Sonra efendiler! Düyunu Umumiye varidat nispeti kabul edilerek taksim edilmişti. Halbuki eski Osmanlı İmparatorluğunun arazisini, göz önüne getirdiğimiz zaman görürsünüz ki memleketin zengin ol-

maya müsteidolan Irak, Suriye gibi aksanı tam mânasıyla varidat temin etmiş değildir. Çünkü bu topraklar bundan sonra varidat getirmeye namzet bulunuyorlardır. Binaenaleyh varidat nispetinde yapılan taksim doğru değildir. Bundan sonra Irak'tan, Suriye'den alınacak varidat her halde kuvvetli olacaktır. Bu yapılan taksimi bu itibarla muvafık görmüyorum. Sonra efendiler; Muahedenin 49 ncu maddesinde deniyor ki; reysülmalin taksimi bir ay sonra Paris'te teşekkül edecek olan komisyonda halledilecektir. Fakat; efendiler! Ne zaman halledilecektir? Bunun zamanı taayyün etmemiştir. Yalnız komisyonda halli yazılmıştır, halbuki Düyunu Umumiyenin onların elindedir, bunlara tamamen vaziyededeceklerdir. Bunların tasrih edilmesi lâzımgelirken zikredilmemiştir. Sonra efendiler! Gayet müthiş bir haksızlık karşısında mütehayyir kaldım. Servet itibarıyla, nüfus itibarıyla ve arazisinin vüsatı itibarıyla Osmanlı İmparatorluğunun mühim bir kısmını terk ettik. Belki üçte dördünü bıraktık. Fakat efendiler! Düyunu Umumiyenin yüzde altmışı bize bırakılmış, yüzde kırkı bizden ayrılan yerlere terk olunmuştur. Bunun adalet neresindedir? Bu taksim, âdilâne midir?

Efendiler! Daha garip bir vaziyet vardır : Evrakı nakdiye ve istikrazî dahilinin ödenilmesi tekmil Türk Milletinin üzerine bırakılmıştır. Bundan yedi sekiz sene evvel bütün Osmanlı İmparatorluğu harbe sürüklenirken yalnız Türk Milleti mi karar vermiştir? Osmanlı İmparatorluğunu teşkil eden ve onların mümes-sillerinden, mebuslarından mürekkep bir Heyeti Mebuse bu evrakı nakdiyeyi çıkarmıştır. Binaenaleyh bu borç hepsi bize ait değilken 173 milyon liranın bizim tarafımızdan ödenilmesi talebedilmiştir ve biz de kabul etmişizdir. Efendiler! Bu Muahede nasıl oluyor da kabul ediliyor ve nasıl kabul edebiliriz? Efendiler! Bu Muahedede eşhasın ve cemiyetlerin hukukuna da taarruz vardır. Bu Muahede ef-radın ve cemiyetin hukukunu tamnamıştır. Elli sekizinci maddede 1914 senesinde harb seffinelerine mukabil terk edilen parayı bağışla-mış bulunuyoruz.

Efendiler! Bu para kimin parasıdır? Bu para Türk Milletinin parasıdır, Türk kadınının, Türk çocuklarının gerdanından kopardığı elmaslarının parasıdır, Türklerin denizlerde gez-

direceği donanmasının parasıdır. Bunu ne hakla terk ediyoruz? İnsaniyete ders vermek isteyen bir Hükümet nasıl bu parayı alır da cebine koyabilir? Milletlere, eşhasa karşı hürmetkâr olan devletler nasıl oluyor da bunu kabul ediyor? Sonra efendiler! Hicaz demiryolu vardır; bu Hicaz demiryolu bütün Osmanlı İmparatorluğuna mensup efradın ianeleriyle yapılmıştır. Efendiler! Hicaz demiryoluna ait Muahedemizde bahis yoktur. Bize aidolan hisseyi bize terk etmelidir veyahut bir Şirketi İslâmiye halinde bırakılmalı, bizim hissemiz de bulunmalıdır. Nasıl olur da efradın ianesiyle yapılan bir müessesese, şunun bunun eline terk olunabiliyor? Binaenaleyh burada da Avrupalılar ve Düveli Âkıde tam mânasiyle ve âdilâne bir hakkaniyet gözetmemişlerdir.

Efendiler! Muahedede kanunlarımızın ahkâmına karşı da muhalefet vardır. Hatırlarsınız ki, evvelki Meclisi Âli, 16 Mart 1914 tarihinden sonra İstanbul Hükümetince yapılan mukavelât ve muahedatı tanımamıştır. Maatteessüf Muahedenin 70 nci maddesinde İstanbul Hükümetinin 16 Mart 1914 tarihinden sonra akdettiği mukavelât ve muahedatı tanımıştır ve orada düveli eenebiye tebaasının zararlarını deruhde etmiştir. Bu doğrudan doğruya Büyük Millet Meclisinin verdiği karara muhaliftir. Muahedede daha garip bir şey nazarı dikkati celbediyor. 1914 tarihinden evvel Hükümeti Seniye nezdinde düveli eenebiye tebaalarının ikame ettikleri bâzı dâvaları ve bu deavinin devamını kabul etmişizdir. 1914 tarihinden evvel düveli eenebiye tebaaları tarafından Hükümetimiz aleyhine vukubulan dâvayı kabul edecek ve bu dâva devam edecektir. Efendiler! Bundan mütevellit tazminatımız ne miktar olacaktır? Bunu bilmekliğimiz icabeder. Bunu bilmeden bu Muahedeyi imza edemeyiz.

Efendiler! Bu Muahedede kapitülasyon kokusu vardır. Kapitülasyonu Türk Milleti bundan yedi sekiz sene evvel lâğvetmiştir. Efendiler! Bilirsiniz ki, kapitülasyon ecdadımızın eenebilere bahşettiği bir lütuftur. Vahidüttaraf bir mukaveledir. Bunu istediğimiz zaman kaldıracabiliriz, binaenaleyh, bu Muahedede bir kapitülasyon kokusu kokması beni ürktüyor, korkutuyor. Efendiler! Muahedenin 16 nci maddesine bakınız! Bu Muahedede Harbi Umumide düveli eenebiye tebaası gibi muamele görenle-

rin zararlarını kabul etmişiz. Yani mahmiliği kabul etmişizdir. Biz düveli eenebiye tebaası gibi muamele gören Rumların zararlarını da tazmin etmeye mecbur kalıyoruz. Bu kapitülasyon değil de nedir?

Sonra daha garip bir şey vardır. Türk doktorları Avrupa doktorlarına müsavidir. Onlardan hiç geri kalmamıştır. Öyle zamanlar gelmiştir ki, Avrupa'daki hastaları Türk doktorları tedavi etmiştir. Öyleyken efendiler! Muahedemizde sülhîye müşavirlerini de kabul etmişiz. Sonra efendiler! Adli müşavirler de vardır. Yani adliyemizde müşavir kabul etmişiz ve şayanı dikkat olan bu noktayı bilhassa nazarı dikkatlerine arz ederim. Bu müşavirler kavânin komisyonlarında bulunacaklar; bu ne için ve neden? Bunun esbabını sarahatle ve katıyetle öğrenmek isteriz ve bilmek isteriz. Efendiler! Müsavatı müteakabile temin etmiyen bir muahede karşısında bulunuyoruz. Malûmuâlinizdir ki, daima devletler müsavatı müteakabile ile muamele ederler. Maatteessüf bu müteakabil değildir ve temin etmiyor. Bilhassa adliye mesailinde bu gözümüze çarpar. Adliye mesaili muhtelif fasıllardan mürekkeptir. Bu fasılların birinci faslında, birinci maddesinde şu kayıt vardır. Deniyor ki, işbu fasıldaki şerait, şeraiti mütesaviyeye tâbi tutulmuştur. Şu halde diğer kısım hariç kalmıştır. Şeraiti mütesaviyeye, müteakabileye tâbi tutulan kısım, mevaddı adliyenin birinci faslını teşkil eden kısmdır. Diğer fasıllar tamamıyla şeraiti müteakabileye tâbi değildir. Bunlar içerisinde şayanı dikkat bâzı noktalar vardır. Bilhassa ikinci faslın 16 nci maddesi şayanı dikkattir. Burada deniliyor ki, Düveli Âkıde, Türkiye'de mukim olan ve orada bulunan tebeai gayrimüslimeye mütaallik, ahkâmı şahsiye mesailinde, yani nikâh ve saire ahkâmında bizim tebeamız onların mahkemesinde muhakeme olacaktır. Yani bizim tebeamız doğrudan doğruya onların muhakemesine tâbidir. Binaenaleyh, şeraiti müteakabile yoktur ve muahedemiz tam mânasiyle kapitülasyondan kurtulmamıştır. Sonra 18 nci maddesinde mevaddı adliyenin şayanı kayıt bir noktası daha vardır. Deniyor ki, Türkiye ile Düveli Âkıde beynindeki münasebatta ve buna mümasil mesailde devletlerle ayrıca mukavele akdedeceğiz. Buna neden lüzum hâsıl olmuş ve neden böyle bir kayıt konmuştu? Bunlar, malûmuâliniz hu-

kuku düvel mucibince muayyen olan mevaddır. Ayrıca ilâmatın icrası için mevadda mukaveleye ne lü zım vardır?

Sonra asıl bu Muahedenin en şayanı dikkat olan ve bizi en ziyade korkutan eiheti; ticaretimize mütaallik olan kısım dır. Ticaretimiz beş sene müddetle hali atalette kalmıştır. Biz efendiler! Yükselmek istiyoruz, teali etmek istiyoruz, kendi memleketimizde kuvvetli olmak istiyoruz, kendi memleketimizde efendi olmak istiyoruz. Avrupalıların, Düveli Âkidenin hâlâ büyük bir ihtirasla, bir dikkat ve teyakkuzla bizi ezmek için çalışmalarına ne mâna veriliyor?

IHSAN B. (Cebelibereket) — Halkı ezmek.

MUSTAFA NECATİ B. (Devamla) — Zannediliyor mu ki, bundan sonra milletler esir kalacaktır? Böyle mevad ile daima anlaşılmaz, girintili çıkıntılı noktalarla Türk milletinin hakkı hayatını bu dünyanın karşısında yıkmak istiyorlarsa aldaniyorlar. (Alkışlar) Biz, yokluklar içerisinde varlık yaratan bir milletiz. Biz, dünyanın karşısında yalnız imam ile yaşayan bir milletiz. Bunu bugün bu Kürsî Muallâdan bütün eihana bağırın bir milletiz. Binaenaleyh bizi böyle beş sene, üç sene takyidatla korkutamazlar. Elverirdi ki : Heyeti Murahhasamız bu meselede biraz daha, biraz daha kuvvetle, kudretle, milletin hakkını müdafaa etsin. Efendiler! Beş senelik müddet üç seneye indirilemez miydi? Bu iddia olunmuş mu? Bunu beş seneye bağlamakta ne mâna vardır? Bilhassa bu beş sene müddet zarfında ticaretimiz tamamiyle berbat olacaktır. Paralarımızı tamamiyle Avrupa'ya göndereceğiz. Çünkü efendiler! Tarifemizi bozamiyacağız, tarifemizi değiştiremiyeceğiz. Tamamiyle onların tanzim ettiği şekilde yürütmeye mecbur kalacağız.

Efendiler! Bu Muahede daha garip bir eihet var. Arazimizde mezarlıklara tasarruf salâhiyetini Düveli Âkıdeye terk ediyoruz. Türk milleti kadar mezarlıklara, âbidata karşı hürmetkâr olan bir milleti eihan tarihi kaydetmiş midir? Efendiler! Sorarım bizim milletimizden başka dünyada âbidata, mâneviyata, mezarlıklara karşı hürmetkâr olan bir millet var mıdır? Efendiler! bizi mezarlıklara hürmetkâr bırakmaya sevk eden esbap nedir? Efendiler! Türk milletinin kefaleti mâneviyesi altında burada topraklar altında ölümler yatabilir. Nitekim bizim ölümlerimiz onların topraklarında kendilerinin kefaleti altında bırakılmıştır. Ayrıca

bir madde koymakta ne mâna var? Boğazlarını kenarında koca bir kıta arz üzerinde tasarruf iddia etmekten ne kasdetmişlerdir? Bu da şayanı dikkattir. Efendiler! Bilhassa nazarı dikkatinizi celbederim.

Efendiler! Bir de boğazlar meselesi var. Asker olmadığım için bu mesele hakkında uzunuzadıya arzı malûmat edemiyeceğim. Bir maddesi beni çok ürkütmüştür. (18) nei maddesinde deniliyor ki: Eğer serbestii mürura müteallik ahkâma ika edilen bir tecavüz nâyihânî bir taarruz veya yahut her hangi bir fiilî harb veya tehdidi harb Boğazlar'da seyrüseferin serbestisini veya gayri-askerî muntakaların emniyetini tehlikeye koyacak olursa Tarafeyni Âkıdeyi bu hususta Cemiyeti Akvamın karar vereceği bütün vesaitle onları müstereken menedeceklerdir. Bu madde efendiler! Bilhassa baştaftaki (Eğer serbestii mürura mâni bir tecavüz) kimin tarafından vâkı olacaktır? Lâletfayin her hangi bir taraftan tecavüz vâkı olursa, bütün vesaitiyle Düveli Müttefika, Düveli Âkıde istediği şekilde, istediği gibi harekâta serbest kalacaktır. Kimin kararıyla? Cemiyeti Akvamın kararıyla olacaktır. Efendiler! Cemiyeti Akvam ellerinde bir alettir. Her hangi bir surette serbestii mürura bir tecavüz vâkı olursa o zaman onlara, boğazlarımıza istedikleri kadar tecavüz salâhiyeti vermiş oluyor. Bu madde beni ürkütüyor. Bu madde hakkında Heyeti Murahhasadan katî ve sarîh malûmat isterim.

Efendiler! En ziyade nazarı dikkati celbeden bir mesele de mübadele meselesinde Heyeti Murahhasamızın lûtuflârlığıdır. Mübadelede zâhirî bir şeraiti mütesaviye vardır. Efendiler! Hakikî bir tarzda mübadele meselesini karıştırdığımız zaman nazarlarımıza çok acı sahneler çarpar. Tasavvur buyurunuz. Bizim Yunanistan'daki tebaamız inkiyatkârane hareket etmiş ve bütün Yunanistan kanunlarına itaat ederek tam bir tebaa olarak yaşamıştır. Buradaki insanlar Türk milletinin hayatına kasdetmiş, Türk milletinin toprakları üzerinde ve Türk milletinin ordusu İzmir'e doğru giderken haini vatanlar da düşmanla beraber gitmiştir. Binaenaleyh mübadelede canilerle en ziyade insanî yetkârane hareket eden insanları müsavi görüyorsunuz. Bunun neresinde müsavat var? Eğer mübadele tam mânasiyle olsaydı, eğer İstanbul'da bize suikasdeden Rumlar da beraber gitseydi

efendiler; bu şekilde ben Heyeti Murahhasamızı lütüfkârlığını biraz hakka mukarin bulurum. Fakat bu meselede Heyeti Murahhasamızı çok lütüfkâr olduğunu görüyorum. Canilerle oradaki kalan Müslümanları müsavi addetmişler. Bu itibarla ben müsavi bulmuyorum.

Efendiler! Muahedenin en acı safhasına girmiş oluyoruz. Muahedenin kalbleri karartan, gözleri yaşartan acı bir safhası var. Efendiler. Bu safha Muahedenin (59) neu maddesinde mukayyettir. Deniyor ki, Türkiye harbin temadisinden ve onun netayicinden mütevellit Yunanistan'ın buhranı malisini nazarı dikkate alarak tamirat meselesinde Yunanistan'a karşı her türlü metalibinden sureti katiyede feragat eder. Efendiler! Yerleri, yurtları yakılmış milyonlarca halkın hakkını cüretkârane bir surette bağışlayan bu Muahedenin bu maddesini yanığın olan bir yerin Mebusu olmak itibariyle katiyen kabul edemem. Efendiler! Düşmanların bilhassa Düveli Âkidenin emri katisiyle Akdeniz kıyılarına çıkan ve oradan Anadolu içerlerine kadar gelen Yunan ordusu, memleketin içerlerine gelmiş, harmanları yakmış, şehirleri yakmış, memlekette insan namına ne varsa kesmiş, doğramış bir cânî sürüsüdür. Efendiler! Doğrudan doğruya Düveli Müttetikânın ve Düveli Âkidenin emri katisiyle hareket eden bu ordunun icraatından yalnız Yunanistan mesul değildir. O orduyu oraya sevk eden, o orduya emir verenler mesuldür. Heyeti Murahhasamız Konferansta doğrudan doğruya onlara hitabedecekti ve Türk milletinin hakkını Düveli Âkiden istiyecekti; Yunanistan'dan değil. (Bravo sesleri) Yunanistan'ın parasız bir hükümet olduğunu biliyorum. Bu metalibi terk etmek ne demektir? Bu doğrudan doğruya Düveli Âkideden istenecek bir hakkımızdır. Sonra efendiler! Zarar ve ziyanın miktarı Heyeti Murahhasamıza 4 milyar altın frank olarak tesbit edilmiştir. Bu dört milyar frank hibe edilmiştir. Efendiler! Hiç olmazsa Yunanistan'ın parası yoksa efendiler bizden alıp götürdüğü mevaşinin aynen iadesini isteselerdi; bunlar küçük şeyler değildir. Elli, altmış milyon liralık bir şeydir. Bunu aynen istemek hakkımız değil midir? Bu istenmemiştir; istenmiş ise de verilmemiştir. Sonra efendiler! Buna karar verecek hâkimler kimdir? Bu hâkimler bugün tamirat bedeli almak için ordularını başka memleketlere gönderen

hâkimleridir. Fransa Hükümeti tamirat bedeli almak için Almanya üzerine yürüyor. Onlar bize hüküm verecektir. Nasıl olur da Türk milleti üç milyon insanın hakkını feda edebilir? Raziysanız evlerinden mehçur kalmış, babaları kesilmiş, valideleri kesilmiş, evlâtların ah ve figanı kulaklarınıza gelmiyorsa, eğer efendiler dul kalmış ennelere kalblerinden kopan ah ve figanları vicdanlarınızı sızlatmıyorsa, evleri yanmış, ocakları sönmüş eski ocakzadelerin feryadı ruhlarınıza kadar gelmiyorsa bu muahedeyi kabul edebilirsiniz. Yoksa efendiler! Orada üç milyon halk yersiz, yurtsuz, aç kalmış feryadederken imdat ve muavenet bulamıyan bu halkın feryadını dinlemezsiz bunlar ölecektir, aç kalacaktır. Türkiye milletinin bütçesi buna kâfi değildir. Avrupalılarda insaniyet varsa aç, büllâç bıraktıkları, sefil bıraktıkları insanlara acısınlar. Muhakkak bir surette Düveli Müttetikâdan bunu almak hakkımızdır. Bunu terk edemeyiz. Çünkü efendiler! Gözlerimle gördüm ve gözlerimle şahidoldum; geçen sene binlerce kardeşlerimiz yokluktan, sefaletten ölmüşlerdir. Binaenaleyh doğrudan doğruya Heyeti Murahhasamızın tamirat meselesinde gösterdiği lütüfkârlığa karşı ben hiçbir vakitte bu milletin bir evlâdı olmak itibariyle beyaz rey veremem. Benim buna vereceğim rey Sulh Muahedesini saran bu kırmızı kâğıttan başka bir şey değildir.

VÂSİF B. (Saruhan) — Muhterem arkadaşlar! Meclisi Âliniz dünden beri Lozan Muahedei Sulhiyesinin tetkiki vazifesi karşısındadır. Bu Muahedeyi tetkik eden arkadaşlar gözlerinin önünde muazzam bir netice, muazzam bir eser görmektedir. Bu muazzam eser ve netice daha dün düşman ayakları altında çığnenen yurtlarımızın tekrar bize, bayrağımıza kavuşmasıdır. Bu muazzam eser dün düşman eza ve cefası ile inliyen kardeşlerimizin tekrar bize kavuşmasıdır. Fakat efendiler! Zannetmeyiniz ki, Lozan Konferansının dokuz aylık siyasî mesaisi neticesidir. Bu büyük eser Dumlupınar'da düşmanı bağırtarak kovalayan kahraman ordunun ve ordunun arkasında kadınıyla, çocuğuyla, çoluğuyla volkanlardan çıkan alevler gibi yürüyen, düşmanı yakarak ilerliyen bu Türk'ündür. (Alkışlar) Bu Muahede bize İzmir'i, İstanbul'u, Trakya'yı iade etmiştir. Fakat bunlar bizim sarîh haklarımızdır. Bunlar tarihin, ırkın, beşeriyetin, insaniyetin en

basit düşünceyle bize verecekleri, vermeye mecbur oldukları hakkımızdır. Fakat efendiler! Bugün bu Muahedeye bir hissî insaniyetkâraneyle vaz'î imza eden Düveli Âkıde bir zamanlar bizi en şenî düşman addederek bu hakları elimizden almak istemişlerdi. Eğer bu hakları tekrar ellerinden alıyorsak bu netice Muahedei Sulhiyenin siyasî mânasında münderiğ değildir. Türk milletinin şaşaalr, yıldırımlar saçan süngüsünün ucundadır. (Alkışlar) O halde efendiler! Tekrar kavuştuğumuz bu yerlerin bize gelmesinden hissettiğimiz sürur ve saadeti izhar ettikten sonra geri kalan kısımlarını daha sükûn ve daha itidal ile ve bilhassa dokuz aylık mesainin neticei tabiiyesini göz önüne getirerek tetkik etmek mecburiyetindeyiz. Muhterem arkadaşlar! Türk câmiâi siyasesinin Avrupa manzumei düveliyesi karşısında çok mütedenni ve müstesna bir vaziyeti vardır. Devletimiz Avrupa hukuku düvel âlimlerinin nazarında nim medenî sayılan devletler arasında bulunduruluyordu. İşte Türk, bu siyasetin ve zihniyetin fecî kurbanıydı ve ne zaman Avrupa siyasilerinin karşısına çıktıysak insanî bir muamele değil belki hayvana da yakışmıyacak muamelelere mâruz kalıyorduk. Ordumuzun, kahraman ordumuzun ve büyük milletimizin bu son icazkâr zaferi karşısında bu zihniyet tamamen yıkılsın ve bundan sonra nimmedenî bir Devletin karşısında bulunmadıklarını, onlardan daha medenî bir Devletin karşısında bulduklarını, onlardan daha mütehassis bir medenî millet olduğumuzu idrak etsinler. Bunu idrak ettirmek Heyeti Murahhasamızın vazifesiydi. Maatteessüf itiraf etmek mecburiyetindeyiz ki, bu arzumuz âzami bir şekilde tatmin edilmemiştir. Arkadaşlarımızı sıkmamak ve yormamak için Muahedenin maddelerini zikretmiyeceğim. Hepiniz o maddeleri tetkik ettiniz ve gördünüz. Onun için müsaade buyurursanız yalnız bir şey hatırlatacağım. Heyeti Murahhasamız Muahedenin 92 ve 93 nci maddesinde muhtelit mahkemeleri kabul etmektedir. Bu muhtelit mahkemelerin vazife ve salâhiyetini ve tarzı faaliyetini tasrih eden 95 nci maddenin ikinci fıkrasında da (Evrak ibrazını ehlihîbreye havaleyi emretmek, mahallerinde keşif ve muayene icra ve her gûna malûmatı talebeylemek, şahitleri istima' etmek ve tarafeynden veyahut mümessillerinden her türlü izahatı şifahiye ve tahririyeyi talebetmek hususlarında kâfee salâhiyeti haiz olacaktır.) denilmektedir.

Arkadaşlar! Hududu Millî dâhilinde bütün adlî hükümler yalnız Türk mahkemeleri tarafından verilebilir. Türk memurini icraiyesi, şahitleri celbedecek kuvvetler yalnız Türk hâkimlerinin emrine tâbidir. Her hangi bir şekilde olursa olsun muhtelit mahkemelerin teşkili ve bilhassa bu mahkemelerin vazife ve salâhiyetlerinin ne olacağı ve ne gibi işler görebileceğinin tasrih edilmesi istiklâlî adlîmiz için bir darbedir efendiler. Türk münevverleri ve Türkün bütün müdebbirleri mükerreren ilân etmişlerdir ki biz Avrupa medeniyetinin ilim ve sanat kısmına âşıkız, Garp medeniyetinin tekâmülünü temin eden vesaitte âşıkız ve bundan istifade etmek isteriz. Bu istifademiz ancak vicdanımızdan doğan bir arzunun mahsulü olabilir. Hiçbir cebrin, hiçbir hâkimiyetin, hiçbir kuvvetin önünde serfûrû ederek bu gibi esareti hazmedemeyiz. Pek muhtemeldir ki arkadaşlar; teşkilâtı adliemizi, islahatı adliemizi yaparken Avrupalı hukuk müşavirlerinden alabilirdik. Fakat buna ne kadar muhtac olduğumuzu düşünüyorum. Avrupa'nın hukuk müşavirleri birçok defalar bizim hukuk müşavirlerimizin kıymeti ilmiyesini takdir etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Hattâ İtalyan Başmurahtası Montagna'ya kendi kanunlarını anlatacak hukuk müşavirlerimiz bulunmuştur. (Alkışlar) Fakat eğer bu hukuk müşavirlerimiz bize kâfi değilse ve hakikaten Avrupa'da daha mütehassis hukuk müşavirlerinin fikrinden, irfanından istifade etmek icabediyorsa biz kendimiz icabına bakarız. Fakat bu istifadeyi hiçbir zaman 92 nci maddenin tazammun ettiği şümüllü ve fecî mânada kabul edemeyiz. Müsaade buyurursanız bu maddeyi okuyacağım.

«Türk hukuk, ticaret, ceza mahkemelerinin tarzı ifayı vazafini takibe ve Adliye Vekiline lüzum görecekları bütün raporları itaya mecbur edeceklerdir. Mumaileyhim gerek hukuk, ticaret veya cezaya mütaallik muamelâtı adliyeden, gerek mücazatın tenfizinden ve gerek kavaninin tatbikinden tevellüdedebilecek bilcümle şikâyatı Adliye Vekilini - Türk kavaninine tamamii riayeti temin için - haberdar edilmek üzere kabul salâhiyetini haiz olacaklardır.»

Arkadaşlar! Adliye Vekilini Türk kanunlarını tatbik edip etmediği hususunda kontrol edecek yegâne bir müessese vardır. O da Büyük Millet Meclisidir. Adliye Vekilimizi Büyük Millet Meclisinden başka hiçbir kuvvet, bilhas-

sa ferdi hâkimiyeti yıkıldıktan sonra hiçbir kuvvet murakabe edemez. Maatteessüf ki bu madde bütün fecaatiyle bu esası ihtiva etmektedir. Efendiler! Yüz otuz sekizinci maddeyi okuyorum : «Mevaddı adliyede 30 Teşrinievvel 1918 tarihinden itibaren işbu Muahedenin mevkii meriyete vaz'ına kadar Türkiye'de, İstanbul'u işgal eden Devletlerin hâkimleri, mahkemeleri veya memurini tarafından ve kezalik 8 Kânunuevvél 1921 tarihinde teşkil olunan Muhtelit Encümeni Adlî canibinden sâdır olan mukarrerat ve evamir tedabiri icraiye de dâhil olmak üzere muteber olacaktır.»

Arkadaşlar! Öyle zannediyorum ki, son mücadelenin esasatını tetkik buyurduğunuz zaman göreceksiniz ki, bizim üç seneden beri döktüğümüz kanlar yalnız bizden ayrılan toprakların alınması için değil, aynı zamanda istiklâlimizi bütün mânâsiyle, bütün ihatasiyle tekrar elde etmek için idi. İstiklâlin en bâriz istinatgâhı bilirsiniz ki, hakkı kazadır. Hakkı kazasını hiçbir devlet başkasına veremez ve hiçbir eenebi devletin bizim toprağımız üzerinde hakkı olamaz. Nasıl olur da eenebi hâkimler tarafından verilmiş olan hükümleri kendilerinin cebri ile, tazyiki ile kabul edebiliriz.

Efendiler! Bu Muahede iyice tetkik edildiği zaman görülür ki, istiklâli iktisadî ve malimizi de tamamen müemmem değildir. İstiklâli malî, iktisadimizi muhil birçok maddeler vardır; gerek Ticaret Mukavelesinde ve gerek kabotaj meselesinde ve gerek düyunu umumiye ve gerek şirketler ve imtiyazat meselelerinde. Bir kere efendiler! Yeni Türkiye Hükümeti büyük bir namus-kârlık göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu münkarız olduğu halde, Osmanlı İmparatorluğunun inkırazı için Düveli Müttefika bütün vesaiti istimal ettiği halde yeni Türkiye Hükümeti onun borçlarını tevarüs etmeyi bir namus meselesi telâkki etmiştir. Yoksa Türkiye Hükümeti yeni doğan bir hükümet olarak karşılarna çıkabilir ve bu borç meselesinde kendilerine cevabı ret verebilirdi. Fakat Türk milleti bu şerefi bu namusu bütün kuvveti ile üzerine aldığı halde Düveli Âkide, aksi bir vaziyet aldı. Bu borçlarımızı vermek için Dünyunu Umumiye İdaresinin idamesine bizi icbar ediyorlar. Gerçi Muahedede Düyunu Umumiye İdaresinin idamesine dair sarıh bir madde yoktur. Fakat maalesef mükerreren Düyunu Umumiye Meclisi İdaresinden bah-

sedilmektedir. Hattâ arkadaşlar. Daha garibini söyliyeyim; bir maddede Düyunu Umumiye Meclisi İdaresine Almanların ve Avusturyalıların kabul edilmiyeceği de tasrih edilmektedir. O halde Muahede dâhilinde Düyunu Umumiye Meclisi İdaresi bu kadar mevzuubahsolduktan sonra ben Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir âzası olmak itibariyle temenni ederim ki, Muahedede sarıh bir madde olmadığına göre Hükümetimiz hiçbir tahhüdü kabul etmemiştir ve memleketin izzetinefsi itibariyle, şerefi itibariyle muhilli haysiyet olan bu meselenin tamamen ilgası hakkında ısrar ediyorum. Arkadaşlar! Dün Hariciye Encümeni Reisi Yusuf Kemal Beyefendi Şark meselesinin ebediyen tarihe gömüldüğünü söylediler. Bu beşaretin karşısında sevinmiyecek bir Türk yoktur. Son tarihimizin bütün sahaifi tetkik edildiği zaman bu Şark meselesinin ihtiva ettiği bütün safahatin bize ne kadar ağır ve pahalıya mal olduğu görülür. Bunun ilgasını şüphesiz saadet telâkki ederiz. Fakat arkadaşlar! Öyle zannederim ki, Şark meselesi halledilmemiştir. Tarih tetkik buyurulduktan görülür ki Şark meselesinin noktai istinadı boğazlar meselesidir ve daima İngiliz - Rus rekabetleri, Rus ve Fransız rekabetleri ve bilâhara dostlukları hemen hemen boğazlar meselesi üzerinde cereyan etmiş hâdisatı tarihiyedir. Bunu tasrih etmek istiyorum. Birçok delâli tarihiye ile ispat edebilirim. Arkadaşlar! Tâ Sivas Kongresinden beri boğazlarda serbestii seyrüseferi kabul ettiğimizi ilân etmişiz ve Misaki Millimizde de mevcuttur. Binaenaleyh bunun haricinde bir karar almak mümkün değildir. Boğazlara ait kararımızın hiçbir maddesinde gayriaskerî ve bitaraf mıntakalar yapacağımıza dair sarahat yoktur.

Maalesef Muahedename boğazlarda gayriaskerî ve bitaraf mıntakalar kabul etmiştir. Yani icabında boğazları müdafaa etmek hakkını taksir etmiştir ve bu hak taksir edilirken bunda İngilizlerin Gladiston'dan beri takibettikleri siyasetin bâriz safhaları görülüyor. Arkadaşlar! Ticaret noktai nazarından serbestii seyrüsefer için bitaraf mıntakalara ihtiyaç varsa, beynelmilel idarelere ihtiyaç varsa, sorarım Büyük Britanya İmparatorluğu ne için Cebelüttârık ve Süveyş Kanalı, daha umumî tariki bahri olan bu yerlerde neden bu şekli kabul etmemiştir? (Bravo sesleri) Efendiler! Muahedenin çok elem ve ıztırab veren noktalarından birisi var-

sa o da arkadaşlarımızın elem ve aşkla ifade ettikleri hudut meselesidir. Efendiler! Onu tafsil etmek istemem. Fakat şüphesiz Türk kalbi bugün şanlı bayrağının, şanlı gölgeleri haricinde kalan muhtelif Türklerin iftirakından müteessirdir. Garbi - Trakya'nın Türk olduğu, Musul'un Türk olduğu, Cenubi hudutlarda kalan Antakya ve İskenderun'un Türk olduğu dünkü arkadaşların müdellel ifadeleriyle sabit olmuştur. O halde hars itibariyle, vicdan itibariyle bizden ayrı olmıyan ve her hususta bize merbut olan bu kardeşlerimizi bizden ayırmak, medeniyetin en büyük ve en zâlim bir cinayeti değil midir? Düveli Âkide cinayetlerinde şüphe ve tereddütsüz yürümüşlerdir. Fakat bizim Heyeti Murahhasamız bunu inza ederken en derin bir ıztırap duymuşlardır. Yalnız arkadaşlar! Drama'dan itibaren Yunan idaresinde bulunan bütün o havalideki Türkler mecburi mübadeleye tutulmaktadır. Maalesef oradaki Türk kardeşlerimiz buraya geldikten sonra itiraf etmeye mecburuz ki, ıztırap duyacaklardır. Sonra itiraf etmeye mecburuz ki, Garbi - Trakya'daki Türkler çok fena bir Muahede neticesi olarak yerlerinde bırakılıyorlar.

ESAD Ef. (Menteşe) — Kurbanlık bırakılıyorlar.

VÂSİF B. (Devamla) — Bir kere oradaki Türkler şimdiye kadar Yunanın imhakâr siyasetine kurban edilmekte, feci bir âkıbete mâruz bırakılmaktadır. Maalesef Hükümetin tarzı hareketi Yunanistan'ın feci' olan siyasetini kabul ettiğini işrabetmektedir. Bu şekil kabul edildiği takdirde arkadaşlar; niçin Garbi - Trakya'nın bir kısmı diğer kısımlarına tercih edilmiştir? Bunun esbabını anlamakta âciz ve mütehayyirim. Ben öyle zannediyorum ki, milletin bütün âmâlini temsil eden Meclisi Âliniz ve Meclisi Âlinizin etrafında daima yekvücut olarak yaşayan Türk Milleti Lozan Muahedesinde bizden ayrı olarak bırakılan parçalar için muvafakat kararını vermemiştir. Her hangi bir hükümet ve her hangi bir hükümetin murahhasları siyasî bir cebir karşısında ıztırap çekerek imza vaz'eder. Şüphesiz o imzalar siyaseten muteberdir. Fakat emin olalım ki, arkadaşlar; Türk'ün bütün ruhlarının ihtizazlarını tetkik buyurunuz; göreceksiniz ki, orada bırakılan kardeşlerine ebedî bir merbutiyet ve ebedî bir alâka vardır. (Alkışlar) Garbi - Trakya'daki

Türklerin yerlerinde ipkısı neticesinde ve ipkısı mukabilinde İstanbul Rumları yerlerinde kalmıştır. Arkadaşlar! Tebaadan her hangi biri bizim bayrağımız altında hür olarak, daima hür olarak yaşamak hakkına mâliktir. Fakat arkadaşlar! O tebaanın da diğer tebaa gibi hukuku tabiiyete tâbi olması ve o şerait dâhilinde yaşaması zarurîdir. Arkadaşlar! Hangi Rumdan ve hangi Rumlardan bahsediyoruz? Arkadaşlar! Artık Rum yoktur. Silâh atan câniler vardır. Bunlar tebaa değildir, benim hemşiremin namusunu ezen cânilerdir. Bunları nasıl affediyorsunuz?

Ve nihayet arkadaşlar! Mühterem arkadaşım Necati Beyin derunî bir ıztırapla bahsettiği tazminat meselesi vardır. Şekil ve mahiyetini şüphesiz maddede gördünüz. Fakat şunu itiraf etmek mecburiyetindeyim ki, eğer Karaağaç alınmasaydı, eğer bu tamirat bedeli her hangi bir cebir ile feda edilseydi belki hissiyatımıza, belki müntahiplerimizin hissiyatına bu kadar ağır gelmezdi. Fakat heyhat ki arkadaşlar! Mağdur olmuş, ölüme mahkûm olmuş binlerce kardeşin hakkı bir kısım arazi için feda edilmiştir ve her hangi bir kısım arazi feda edilmesi lâbüt idiyse, lâzım idiyse Garbî - Karaağaç ve Garbî - Trakya'mızı elde eder ve onunla müteselli olabilirdik. Arkadaşlar! Yanan, yıkılan yerlerin mebus sıfatıyla size şu hakikati söylemek mecburiyetindeyim. Birçok kasabalar bugün baykuşlara me'va olan harabezar olmuştur. Kendi dairei intihabiyemin altı kazasında ev kalmamıştır. Bir zamanlar âşiyâne olan o yerlerde bugün küçük barakalar içinde ıztıraplar, enînler vardır. Bu ıztırapların ve enînlerin kulaklarımızdaki hazin akisleri benim ruhumu titrettikçe arkadaşlar, maalesef ben bu Muahedeye reyî kabul vermekte mâzurum. (Bravo sesleri) (Alkışlar)

SÜLEYMAN SIRRI B. (İstanbul) — Efendiler! Bu elimize gelen Muahede hakkında bir taraftan Avrupa'nın aeshriyatında bu Muahedenin bizim için bir muzafferiyet olarak telâkki edilmesi, diğer taraftan da arkadaşlarımızın buna tamamiyle bizim aleyhimize yapılmış bir mesele demesi mucibi münakaşadır. Bendenizce ne Avrupa'nın dediği gibi bizim muzafferiyetimize ve ne demühterem arkadaşlarımızın dediği gibi bizim mahkûmiyetimize bir berattir. Belki Türk Milletinin dökmüş oldu-

ğu kanın bir büyük muvaffakiyetidir. Bu Mukavelenin malûm olduğu üzere hiçbir vakitte vâhidüttaraf olarak münakaşası doğru değildir. Her mukavele zületraftır. Binaenaleyh Muahedeyi ona göre göz önünden geçirmek lâzımgelir. İşte bu noktai nazara göre Mukavelenin arkadaşlarının söylediği, tenkid ettiği maddelerini hulâsa edeceğim. Aslen adı, muhiti Türk olan Meriç bile bizim elimizden alınmıştır ve o derecede birtakım zikzaklar yapılmıştır ki muhterem arkadaşlarımız dediği gibi hakikaten bizim öz vatanımız olan Trakya ve öz kardeşlerimiz olan Trakya Türkleri bizden ayrılmıştır. Gümüleine, Drama sancaklarının yüzde üçü hattâ doksan üçü Türktür. Topraklar ve mülkler ise tekml Türklerindir. Oraya gelen Rum dediğimiz haşarat ancak yüzde beş derecesindedir. Asıl topraklar asırlardan beri öz Türkün öz vatanıdır. Denilebilir ki kahhar ordu sırtlan sürüsü olan Yunanlıları denize dökerken İstanbul'dan geçer ve daha ilerilere kadar gidebilirdi ve denilebilir ki biz Balkan Harbinden mağlûp çıktığımız halde Edirne daha fazla muhafaza edilmiş ve hudut da daha iyi bir muhafaza altına alınmış ve Meriç hududu da daha tabii bir şekilde tanzim edilmişti. Adalar hakkında kezalik denilebilir ki bizim öz vatanımızın sînesine tamamiyle sığınmış olan bu Garp hududu da Anadolu'nun alelade istitalelerinden ibarettir. Bu da bigayrihakkın Yunana bahşedilmiştir. Cenup hududuna gelinece; bunu da hepimiz biliriz ki Antakya, İskenderun, Haleb havalisi öz Türktür ve onlar öyle Türklerdir ki Türkler Garbi - Anadolu'ya gelmezden evvel onlar oradaydı. Kezalik Kilikya bizim öz babalarımız, öz kardeşlerimizle meskûndur. Boğazların şekli idaresi hakkında hakikaten tamamiyle tenkid yapmak kabildir. Düyunu umumiyenin taksiminde daha âdil mikyaslar alabilirdik. Arazinin şimdiki hali, varidatı müstakbel varidatı gibi ölçüler alınabilirdik. Ahalinin mübadelesi meselesinde muhterem arkadaşlarımızın dediği gibi dört, beş asır evvel Anadolu'daki gibi Türklerle meskûn olan bu yerlerde bu Türkler nasıl oluyor da buraya getiriliyor? Çünkü insanlar bir yerden diğer bir yere nakledilemez. Onlar ağaç gibi yerlerine merbuttur. Tabiidir ki orada eedadının mezarları, eedadının yurtları, eedadının ruhları ile kendisinin yetiştirdiği bahçelerle mütehassistir.

Bunlar buraya gelince betbaht olacaktırlar. Lâkin efendiler! Unutmamalıdır ki mukaddemede arz ettiğim gibi yalnız bu Muahedeyi vahidüttaraf olarak tetkik edersek dediğimiz mahzurlarını görürüz. Fakat aynı zamanda iyi cihetlerine de bakmak icabeder. Onun için bu Muahedeyi evvelâ bir küllolarak tetkik etmek lâzımgelir. Evvelâ Cenup hududu için Muahede katiyen İngilizlerle hududu kesmemiştir. Hepimiz biliriz ki İngiliz siyaseti biraz dûrendiştir. Üç beş seneyi görmez asırları görür. Zannetmem ki İngiltere dûrendiş olan bu siyaseti ile bizimle orada daimî münazaa çıkaracak bir hudud arzu etsin. Antakya ve İskenderun havalisine gelinece; bunu da pekâlâ biliriz ki Fransa'nın ince zekâsı, yüksek irfanı Türkiye ile mücadele edecek bir nokta bırakmıyacaktı ve nitekim yapmış olduğu itilâfnamenin zabitları da bunu müeyyittir. Fransa'nın tabii bize karşı dört sene den beri takibettiği bir ananei siyasiye vardır ki bu siyaseti terk etmek hiçbir vakitte Fransa'nın aklından geçmez kanaatindeyim. Garp hudutları için «hakikaten tamamiyle kabul edileceğimiz bir şekildedir» demek imkânı yoktur. Fakat her halde her şeyin de bir zamanı vardır. Bir muahede ile terk edilen birtakım menfaatlerin diğer muahede ile elde edileceğini unutmamalıyız. Bu hiçbir zaman bizim o menfaatleri terk etmiş olduğumuzu tazammün etmez. Boğazlar hakkında yapılan Muahede evet, şayanı muaheze olabilir. Fakat askerlik noktasından diyebiliriz ki İngiltere istediği kadar takyidetsin nihayet Türk bundan korkmaz, Türk yılmaz, Türk yılmadığını, korkmadığını elinden silâhı alındığı halde bu son harbde gösterdiği için tekrar kendilerine şahit göstermeye lüzum yoktur.

Düyunu Umumiye meselesine gelince : Hepimizin kalbinde ağır ve elîm bir fikir peydah eden bu müessese hakikaten kendi elimizle konyumuzda büyüttüğümüz yılanlarla doludur. Rum yılanları ile dolu olan bu müessese hakikaten düşünülecek bir halde idi. Fakat bugün görüyoruz ki yapılan Muahede ile bunların bir çoğundan bir kere vâreste kalıyoruz. Saniyen : Kanunların ve birçok muahedelerin bahşettiği müsaadat dolayısıyla biz bunu oradaki yılanlardan tathir edeceğiz. Binaenaleyh düyunu ümumiye hakkında bir taksim velev

ki noksan olsa dahi bizi ağır bir yükten kurtarmak itibariyle şayanı kabul ve şayanı takdirdir.

Ahalinin mübadelesi hususuna gelince : Hakikaten Türk daima ileri kumandasına alıştığı halde bu defa geri kumandası ona ağır geldiği gibi bize de gelir. Çünkü oradaki Türkler bize daima pişdar olmuşlardır. Avrupa'da yaptığıımız büyük muharebatta ordumuzun ileri safını bunlar teşkil etmişlerdir. «Haydi ileri, ya gazi, ya şehit» denilen bu Türklerle geri gel demek bize ağır olduğu gibi onlara da ağırdır. Fakat diğer taraftan düşününce, yuvalarına yılan girmiş kuşlar gibi çırpınan bu Türkler gözlerini açmış buraya, bize bakıyorlar aguşumuza atılmak istiyorlar. Hattâ bütün mallarını, mülklerini bırakarak bize doğru gelmek istiyorlar. Çünkü Yıyanın zehirli dili onları ısırarak, onları mahvetmek istiyor. Diğer taraftan burada koynumuzda büyüttüğümüz yılanların toprakları, evleri boş kaldı. Bunları işletecek faal ve cevval vücutlar lâzım. Vatanımıza harriçten bilmediğimiz unsurlar yerleşeceğine işte kendi öz evlâdımız, öz kardeşimiz, öz akrabamız Türklerin gelmesi elbette daha muvafıktır. Bu da zannedersem Muahedenin en büyük en güzel bir muvaffakiyettir.

Hepimizin bildiği kapitülasyon meselesindeki muvaffakiyet ise denilebilir ki Muahedenin merkezi sıkletini teşkil eder. Hiçbirimiz bu hususta cahil değiliz. Adlî, malî ve iktisadî olan bu şeylerden başka vatanımızda alâlade alacak dâvalarından sarfınazar, katiller olur. Onları istediğimiz gibi adliyeye veremezdik. Dıye bilirim ki evlât ve ahfadımız bu kapitülasyonların lâğvı sayesinde bize daima rahmet okuyacaktır. Bunların lâğvı onların saadet ve bahtiyarisini temin edecektir. Hepimiz biliriz ki vaktiyle verilen, kapitülasyonlarla verilen bu imtiyazat Hükümet kapısından geçmez. Her nasılsa her hangi bir sefir süddei seniyei padişahiye gider, imtiyazını alır, ertesi gün devairde bu emir top gibi patlar. Ondan sonra şartname, mukavelename onların dediği gibi olur ve bu muvaffakiyet sayılırdı. Matbuat serbest olmadığından bu hususta bir şey yazamazdı aksi halde kendisinin gideceği yer, ya Fizan veya Yahut Yemen olurdu. Yapılan demiryollarının tullerini tenkid etmek kimsenin haddi değildi. Çünkü teminat akçesi olarak sefirin cebine gi-

recek olan parayı bu, azaltırdı. Onun için sefirin dediği ne ise o olur. Haritalarda onların dediği rakamlar ne ise onlar kabul edilirdi. Kendi memleketimizde kendi hakkımız olan postalardan başka ayrıca eenebi postaneler dahi müessesesti. Kabotaj gibi her milletin kendi hakkı olan bir şeyden biz mahrumduk. İşte bu Muahede ile ne bunlar kalacak ve ne de bu müteşebbislerin böyle tepeden inme şunu isteriz, bunu isteriz sözleri kalacaktır. Eenebi bayrağı ile gelen sermaye memleketimize giremeyecektir. Türk Bayrağına sarılarak öyle gelecektir. Biz sermayelere düşmanlık gösterecek değiliz. Bilâkis onların sermayeleri Türk Bayrağına sarıldıktan sonra bizden daha iyi muamele görecektir. Binaenaleyh; arz ettiğim gibi bu Muahedenamenin en ziyade kuvvetini, en ziyade merkezi sıkletini teşkil eden kapitülasyonların lâğvı suretiyle ve diğer mevaddın lehimizde bulunması dolayısıyla bu Muahedeyi akdedenlere arzı teşekkür ederiz, kendilerini takdir ve tebci ederiz. Gerek Şarkta ve gerek Garpta, Şimalde, Cenupta imanlı göğüsleriyle çarpışan kumandanları tebci ve takdir ederiz. Ordunun şehitlerini daima takdir ederiz. Geçen Meclisin azim ve sebatıyla elde ettiğimiz bu Muahede dolayısıyla onları da tebrik ederiz ve binaenaleyh Muahedenin kabulü taraftarı olduğumu arz ederim.

AVNİ B. (Bozok) — Muhterem efendiler! Meselenin haiz olduğu ehemmiyet karşısında sıraları boş gördüğüm için teessürümün zapta geçmesiyle söze başlıyorum. Lozan Sulh Muahedenamesiyle buna müteferri' olan mukavellât hakkındaki mütalaatımı arz etmezden evvel, Meclisi Âlinizin enzarı tetkik ve tahlilini pek yakın bir maziye götürmek istiyorum. Tatbikiyle memlekete pek meşum neticeler veren (Mondros) Mütarekesinden pek az sonra bize kabul ettirilmek istenilen (Sevr) Muahedesinden bahsetmeyeceğim. Ben varlığımızı, mevcudiyetimizi tahlil etmek istiyorum. Efendiler! Hamdolsun milletin azmi merdanegisi önünde silinen ve remadı nisyanı gömülen, mahvolan bu mevad artık ortada yoktur. Fakat ihtiva ettiği mevadla yurdumuzun en feyyaz kısmını elimizden alan, İstanbul ve Marmara havzasını Düveli Galibenin yedditagallübüne terk eden, malî, iktisadî, adlî birçok kuvudatı ile bizi imhaya kas-

deden o Muahede akdedildiği zamanda, elimizde mekanizmasız birkaç tüfekten başka maddî hiçbir şeyimiz yoktu. Bunu Heyeti Muhteremenin nazarı itibara almasını ve kaydetmesini isterim. Garp bütün silâhiyle, bütün ihtirasiyle bizim ölümümüzü temaşa ederken ve ondan istifade ümitleri beklediği bir zamanda ismini ne vakit zikredersek kalbimizde bir tufanı mübeccel uyandıran Reisi Muhteremimiz Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ve onun etrafında toplanan bir zümrei nâciye milletin menabii âliyei kuvasını hüsnüistimal ederek bu esaret paçavrasını yırttıktan sonra haysiyeti ve şerefi müteakabil esası üzerine akdedilmiş bir Muahedename getiriyorlar. Muahedenin memleket ve milletimize muzır olan nikatını kaydeden arkadaşlarımızın teessüratına hepimiz iştirak ederiz. Fakat öyle acı hakikatler, emrivâkiler vardır ki, hayatta arzu edilmese de, söylenmese de, istenmese de zaruret halinde kabul mecburiyeti vardır. Bugün Heyeti Aliyeniz böyle bir vakarın karşısında bulunuyor.

Efendiler! Şu noktayı da Muahedenamenin lehine kaydetmenizi rica ederim. Bundan dört sene evvel bu temiz milletin elinde kan vardır diye bu necip millete elini uzatmakta tereddütliklerini ilân eden Garb'ın korkak ve sahte medenileri bugün kemali şerefle elinizi sıkmağa için müsabaka edercesine el uzatıyorlar. (Alkışlar) Bu bir şereftir efendim; yalnız şunu da kaydetmek isterim ki; Hükümetiniz altı yüz sene sefahetle idare edilen bir Hükümetin seyyiesini tasfiye ile bu zaruret karşısında kalmıştır. Bunu

kaydedin. Binaenaleyh bizden arzumuz hilâfına nezedilen dili bir, dinî bir, hârs ve medeniyeti bir olan milletimizin parçalarına acmakla ve ağlamakla beraber Heyeti Muhteremenizden bir şey istirham edeceğim. Efendiler, ölmeyi bilmiyen bir millete sulhu vermekte korkmayın. Zira sulh için geçen devrei tevakkuf, onun için yeni bir merhale, yeni bir adım olacaktır, hukukunu alabilmek için yeni bir devrei tevekkuf olacaktır. Gözlerinizin önüne feci' bir levha getireyim. Farz edin ki efendiler, on sene evvel sırtına cenk elbisesi giyen ve hâlâ üzerinde bulunan ve ayagındaki yırtık çarığını çıkartmıyan, eli tüfeğinde, gözleri tufanı hûn ve ateş içinde bir kahraman tasavvur edin; işte bu milletimizin timsalidir. Bu bütün mahrumiyetlerine, bütün ıztıraplarına rağmen ileriye atılmaya hazırdır ve atılacaktır.

Ve yalnız efendiler, size rica ederim. Bu kahraman, itaat, sabır ve sebatın timsali olan bu kahraman Türk'e, harbettiği müddet kadar ve sarf ettiği kanlarını toplıyacak kadar sulh bahşediniz, sulh! Binaenaleyh şu sözleri söylerken bizim için mümkünüstihsal olan her şeyi tamamen istihsal ettiğine kaani olduğum Heyeti Murahhasımıza bütün milletin arkamda olduğunu zannederek beyanı teşekkür eder ve kürsüvü terk ederim.

ESAD Ef. (Menteşe) — Ah Antakya, Trakya. Allah yardım ede sana.

REİS — Efendim, müsaade ediniz on dakika teneffüs etmek üzere Celseyi tatil ediyorum.

İKİNCİ CELSE

Be'di müzakerat; saat : 5,30

REİS — Reisisani Ali Fuad Paşa Hazretleri

KATIPLER : Ruşen Eşref Bey (Karahisarı Sahib), Mahmud Bey (Siird)

REİS — Celseyi açıyorum. Efendim; söz sırası Ahmed Süreyya Beyin.

AHMED SÜREYYA B. (Karesi) — Pek muhterem arkadaşlar! Pek âli olan hürriyetin en kuvvetli en bülemlend mevkiini teşkil eden bu Kürsii Muallâdan söylenemeyecek sözlerin milletin mukadderatı müstakbelesi üzerinde pek derin ve pek müessir bir âmil mahiyetinde olduğu kanaatiyle bütün his ve aşkıma muhakememi hâkim kılarak millet ve vatan muvaceshesinde bu pek kutsi olan iki kelimenin tesiri füsunkârı altında ezilmemek, mahkûmu hissiyat olmamak pek güç olacaktır. Fakat arz ettiğim gibi evvelki kanaatime binaen hissime mantık ve muhakememi hâkim kılmayı bir vatan, bir millet boreu biliyorum. Arkadaşlar! Uzun asırlar Şark'a bilhassa pek asil ve necip olan Türk milletine karşı kaahirane ve mahirane darbelerden bir an bile feragat etmeyen Garphlar, son savleti hunharaneyi yapmışlardır.

Fakat bu savleti hunharanenin karşısında elim ve derin bir yokluk içerisinde mert, asil Türk milleti, ruhundan, azim ve necabetinden, ulviyeti hulkıyesinden aldığı kuvvei cazibesıyla bütün beşeriyeti zalimeye ben varım dedi. Tekrar ediyorum, Garb'ın daima dûçamı hakaret ve zillet olmaya lâyık gördüğü asil ve necip ırkımız taşla ve tırnakla, sonra sopa ve bıçakla, necak ve orakla ve en iyisi yalnız saçma atan kırık tüfek ile mütevekkilâne başladığı ve dört sene sürüklendiği hayat mücadelesinden sonra kazandığı âlemsümül ve pek büyük olan ve harikalar yaratan zaferden sonra bu dört sene cidalin değil, Meclisimizin ilk küşadı anında büyük Türk Müneisi Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin beyan buyurdıkları gibi yalnız dört yüz sene değil, altı yüz senelik bir devrei masaibin bütün seyyiatı günagününün da hesabını vermek, onları da tasfiye etmek mecburiyeti elimesini iktiham suretiyle bugün tetkik ve tasvibimize arz edilen kırmızı kaplı, fakat beyaz ve nafi' hükümlü Muahedenameyi vücuda getir-

miştir. İtiraf edelim ki, bu Muahedenin bâzı nı-katı nazardan şayanı intikad mahdud ahkâmı bulunabilir. Fakat bir kaidei külliyei ezeliye ve ebediye olmak üzere dünyada hiçbir şeyde kemali mutlâk yoktur. Efendiler! Bu kanunu felsefeyi daima pişi enzarınızda bulundurarak Muahedenameyi ona göre telâkki ediniz. Ona göre kabul veya redde kıyam ediniz. Efendim çok rica ederim, hisse mağlubolmıyalım, hisse kapılmıyalım, muhakemevi, mantiki düşünelim. Efendiler! Bendeniz de arzu ederdim ki, Muahedemenizin bugün bize tesbit ettiği Millî Hududumuzun mâverasında kalan ırk, din ve millet kardeşlerimiz milli çevremizde bulunsun.

TUNALI HİLMİ B. (Zonguldak) — Mâverasında değil.

AHMED SÜREYYA B. (Devamla) — Milli çevremizin içinde bulunsun, al şanlı bayrağımızın pembe gölgesi altında yaşasın.

Efendiler! Bendeniz de arzu ederdim ki; kaahir düşman sürülerinin payı tahripleri altında çignenen topraklarımıza, onların daima tahripkâr ve hunhar olan elleriyle yıkılan, yakılan ve bir harabe haline giren cennetâsâ mamurelerimize mukabil bugün onların kahr ve zulmü yüzünden boğazlana boğazlana, tazyik edile edile azim zararlara ve hasarlara uğrıyan dindaşlarımızın teskini âlâm ve ızdırabına medar olabilecek nakdi tazminat alsın.

Arkadaşlar! Yine bendeniz de arzu ederim ki, namus ve istiklâli, şeref ve haysiyeti, tarihi ve bütün varlığı için yokluk içinde varlık gösteren, bütün cihanı medeniyete karşı dişlerini ve yumruklarını sıkıp, ben yaşamayı biliyorum diye bağırın ve hakkı hayatını ispat eden mübeccel Türk milletinin bütün ihtiyaç ve metalibati, zaman zaman medenî ve âdil olduklarını iddia eden Avrupa akvamı tarafından alelfevr teslim ve tasdik edilsin. Fa-

kat efendiler; bu arzu ettiğim şeyler ancak hisse mahkûm olduğum vakit beklenen işlerdir. Arkadaşlar! Rica ederim. Dört sene evvelki vaziyeti umumiyemizle onların bulunduğu vaziyeti bir kere derhatır edelim. Biz ne mertebede idik? Onlar ne halde idiler? Onlar ne yapmak istiyorlardı ve biz nerelere sürükleniyorduk? Efendiler! Yine rica ederim. Munkariz ve âfil Osmanlı İmparatorluğunun ânu teessüsünden müdafiliğini ettiğim bu Sulhname-nin imzası tarihine kadar Devletimiz tarihi beşeriyette tam müstakil, tam hâkim ve Hukuku Düvel İlminin gösterdiği ve tesbit ettiği esasat dairesinde Devlet halinde tecelli ve teşekkül edebilmiş miydi? Mazharı tasvibiniz olacağımda hiç şüphe etmediğim şu Muahedenamenin kabulünden sonra dünya haritasına tam müstakil, tam hür, dâhilen ve haricen istiklâl malik bir Türk Hükümeti, bir Türk taazzuvu siyasisi doğmuş oluyor. Müstakil bir Devlet doğurmaya mahmul olan bir muahedenameyi sikticenine mâruz bırakmak zannederim ki, milliyet namına bir cinayet olur.

NIYAZI B. (Mersin) — Noksanlarımı söylüyorsunuz efendim.

AHMED SÜREYYA B. (Devamla) - Efendiler! Bu Sulhname Tarihi Umumiye tam müstakil, tam hâkim ve tam Devlet mânasını câmi' yeni bir taazzuvu siyasî ve içtimâî doğurmakla da kalmıyor. Bugün dünyada mevcudolan devletlerin kısmı âzamına nazaran musâffa ve tam mütecanis bir Devlet doğuyor. (Muahede doğuruyor sadaları) Efendiler! Bu mevlûdu, muahede vücuda getirmiyor deniliyor. Evet, muahedeyi teyideden mübeccel, âlihaslat fedakâr; mütahammil Türk ırkının, Türk milletinin mücahedatı maddiyesidir. Fakat onun bunca metalibatını tesbit ve teslim eden bu muahedenamedir. Bu muahedename bu şekilde tesbit edilmeseydi kılıç ve süngü ile elde edilen zaferin neticei maddiyesi gayrimüspet belki, nakşberâb olabilirdi. (Yine kılıç ile olurdu, sedası) Efendiler! Şunu da hatırlatmak isterim ki, bu Muahedename arz ettiğim gibi bir Devlet tevliedederken bu Devlet içinde Devlet halinde yaşayan kara unvanlı, kara taçlı bir patrikhaneyi de mahv ve ilga etmiştir. Bu, Devlet için en büyük bir zaferi siyasî ve en büyük bir galibiyeti içtimâiyedir.

Efendiler! Bu Meclisi Âlide daima akıl ve hikmetle, büyük bir hasleti dârendişi ile hükmü veren rüfekâyı kiram elbette tasdik ve itiraf buyururlar ki, Türk'ü, uzun seneler kuyuduzâlîme halinde bağliyan iktisadî, adlî ve malî zincirler bu Muahedename ile kırılmış oluyor. Türk'ü, fakru sefalete, atalete ve akameti mesaiye sevk eden birçok kuyut yine bu suretle tamamen erimiş oluyor. Şimdi âlemi beşeriyetin muvacehei imanında mesut ve tam mânasiyle müstakil bir Türkiye İmparatorluğu oluyor. (İmparatorluk yok, sesleri) Devleti yaşıyor. Benden evvel bu Muahedenin aleyhinde iradı makal ve kelâm eden arkadaşlarımız bellibaşlı birkaç noktaya dokundular. Garp ve Cenup hudutlarının haricinde kalan kardeşlerimiz ne için aramızda bulunmadılar? Arkadaşlar! Şunu ihtarı lüzumlu ve müfid addederim ki; bugünkü istitaatı umumiyemiz bundan daha müfit bir mukavelename tanzimine imkân bırakmamıştır. Şunu da arz edeyim ki, bizden bir hudut farkı ile, harita üzerinde çizilen bir hattıfâsıl ile ayrılmış zannedilen bu kardeşlerimiz bize tamamen bağlı ve merbutlardır. Biz de onlara tamamen merbut bulunuyoruz. Musul mukadderatının tâyin edilmemiş olması da bir zemini intikad addedildi. Musul mukadderatının tâyin edilmeyeceğini tazammun eden Muahedename içinde tek bir kelime yoktur. Belki bu Muahedenamenin tasdikinden sonra Musul mukadderatını tâyin için Devletimiz müzakerata iptidar edecek ve bu Muahedede muvafak olduğu gibi şüphesiz onda da bir zaferi siyasî temin edecektir. (İnşallah sadaları)

Ahkâm ve muamelâtı adliye kısmına aid olan tenkidata gelince: Bu tenkidat bu Muahedenamenin tanziminden evvel olsaydı musipti. Fakat bugün o tenkidat gayrimuhiktir. Türkü kendi mahkemelerinde serbest icrayı hükümden meneden ve kapitülâsyon namını alan zinciri esaret bugün tamamen erimiş bulunur ve aleyhte idarei kelâm eden arkadaşlarımızın da itiraf ettikleri vechile Devlet mefhumu içerisinde en yüksek nokta, mahakiminin haiz olduğu istiklâli mübeccelidir.

Biz bu Muahedenameyle o kapitülâsyonları da lâğvettik. Bir şerefi cavidaniye mazhar olarak bu hakkı hâkimiyeti hakikiyeyi iktisabetmiş bulunuyoruz. (Enebi müşavirlerine ne diyelim sadaları)

Enebi müşavirlere gelince efendiler; eenebi müşavirleri, aleyhinde söyliyene arkadaşlarımızın söyledikleri gibi haricî devletlerin bizim başımıza musallat kıldıkları, tenkidei veya murakabeci adamlar değil, belki Devletimizin kendi Devletimizin kendi arzusu ile kendi ihtiyacı için istedikleri zaman nasp ve azletmeye muktedir olmak üzere celbedeceği birer eciri hastır ve bunun aksine elimizde bulunan Muahedede katiyen bir tek hüküm mevcut değildir.

FAİK B. (Tekirdağ) — Öyle ise neden Muahedeye girdi beyefendi?

AHMED SÜREYYA B. (Karesi) — Muahedeye girmesinin illet ve hikmeti belki Türkün kendi memleketinde hak ve adline büyük bir hürriyet ve serbesti ile tatbika taraftar olduğunu onlara, o nankörlere göstermekten ibarettir. (Alkışlar)

TUNALI HİLMİ B. (Zonguldak) — Ecdadımın kapitülasyon kapısını açtığı gibi değil mi? (Handeler)

AHMED SÜREYYA B. (Devamla) — Arkadaşlar! Müsavatı katiye ve hakikiye mevcut değildir. Bu iddiayı ispat için diyorlar ki, gidenlerle gelenler müsavi değildir. Çok şükür gidenler cânî, gelenler mazlum ve mâsum imiş. Evet öyledir. Gidecekler cânî, gelecekler mâsum oldukları için gidecekleri bu memlekette oturtmaya razı olmadık, ve gelecekler mazlum ve mâsum oldukları için, onları ilelebet burada mazlum ve mâsum yaşatmamak için şayanı takdir ve tebeil olan bir madde derecettirmek veya bu maddeye bir fıkra ve bir hüküm vaz'etmek bir muvaffakiyeti siyasiye ve bir fikri mübecceldir. (Maşallah sadaları) Efendiler! Size sizin müvekkillerinizin verdiği hükmü fiiliyi hatırlatacağım. Avrupa hududundaki eşiklerden bu Meclisi Millî eşiklerine kadar bu kırmızı kaplı Muahedeyi getiren Büyük Millet Meclisi Heyeti Murahhasası Reisi İsmet Paşa Hazretlerine bütün milletin, bütün müvekkillerinin cûşu huruş içinde yaptığı ihtiramkâr tezahüratı göz önüne getirirseniz siz de bu Muahedenin, milletin mazharı takdiri olduğunu itiraf edersiniz.

RASİH Ef. (Antalya) — O, zaferin nişanesidir, Muahede değildir.

AHMED SÜREYYA B. (Devamla) — Efendiler! Şu Muahedeyle kat'ettiğimiz mesafe için elinize bir mikyas vereyim mi? Bugün kemalî hürriyetle hâkimiyet hakkını istimal eden bu Meclisi

Muhteremin, Reisi Celilinin işgal ettiği odada mütarekeden sonra bir İngiliz generali oturuyordu. Bugün oturmuyor ve ilelebet oturmıyacak ve oturmak imkânı kal'edilmiştir. Binaenaleyh size teklif ediyorum, Meclisi Celilin bugünkü vazifesi bu Muahedenameyi tasdik ederek onu temin için kanunı döken, hayatını feda eden, bütün meşak ve mezahime, bir lûtufu âlûlâl gibi aguşunu açan millete, müvekkillerimize, henüz kamu kurumıyan yaralarını, sızısı bitmiyen cerihalarını tedavi edebilmek imkânını bahşediniz. Vekili olduğumuz millete, onların pek çok müstahak olduğu bu hakkı vereceğinizden emin olarak sözlerime hâtime veriyorum.

ABDURRAHMAN ŞEREF B. (İstanbul) — (Alkışlar arasında kürsü hitabete gelerek) İki dakika müsaadenizi rica ederim. Tenkid etmiyeceğim. Bir müsahabe yapacağım efendim. Küçük bir mukayesei tarihiyeden sonra bir noktaya işaret edeceğim. Devletimizin elli yıllık devrei ahîresinde her akşam yarın daha iyi olur ümidiyle yatım, fakat ferdayı daha nâhoş buldum. Bendenizden evvel gelenler de, aynı tecrübeyi yapmışlardır, bundan şüphem yoktur ve bu haller musırır ve müstemirren tekerrür edip duruyordu. Bir gün daha ferahlısına rasgelmedik ve hasbelbeşeriye sükûtu hayale düşmemek de mümkün olmadı. Elli yıllık devreyi, ferdayı nahs işgal etti. Elli sene evvel coğrafya dersine başladığım zaman, hududu memleketi tarif ederken, bir ucu Bosna serhatlerinde, (Bihke) sanağında, bir ucu da Basra Körfezinde idi. İçinizde biraz yaşhea olanlardan bu suretle okuyanlar ve belki okutanlar da vardır. Elli sene yüreklerimizi elim kaldı. Yarab!... Bu ferdayı nahsın bir istisnası olamayacak mı? Bir (hasta adam) deyip duruyorlar, mirasını taksim ediyorlar, her devlet hissesini defterine kaydediyor. Mukaseme plânları yapıyorlar. Ölecek; ölmezse öldürelim gibi şeyleri de aralarında konuşuyorlardı ki, (Sevr) Muahedemesi o öldürme vesikası idi. Yarab!... Bunun bir istisnası olmayacak mı? Zemininde (Lâyüs'el ammâ yef'al) den münacaat ve taarruzatta bulunuyordum, çok bulundum. O tabibi hâzıkı Cenabı Hak, yaratıverdi. (Mustafa Kemal Paşa sesleri) İsmi söylemiyeyim, hepinizin malûmudur. Gerek Mustafa Kemal Paşa Gazimiz, gerek arkadaşları, şu milleti kurtarmak için koşanlar iki cihanda aziz olsunlar. (Alkışlar)

Vatan hissiyatıyla müteessir oldum; şimdi

teessürüm geçer. Vakaa ara sıra ümit ışıkları belirdi, lâkin çok geçmeden söndü. Meselâ; (1293) te bir meşrutiyet ilân ettik. Ne bileyim, rüya gibi geldi, geçti. Tadını tadamadık. Bir İdarei Örfiye Kararnamesi ilân edildi, bir daha ref' olunmadı. Otuz, bu kadar sene memleket İdarei Örfiye altında yaşadı. (1324) senesi maliyesinde meşrutiyet iade kılındı. Fakat ne bileyim, yaşasın nidaları ve alkış sadaları arasında o da havaya karıştı. (Handeler) Nihayet düşekalka bizi (Sevr) Muahedenamesine getirdi. Zannetmeyiniz Meşrutiyet aleyhinde bulunuyorum, o bir elmas taşıdır. Pırlıtsı herkesi cezbeder. Fakat kıymeti hakikiyesini kuyumcular bilirmiş. (Handeler)

Sevr Muahedesi geldi geçti. O Muahededen bahsetmiyeceğim. Pek acıklıdır. İstanbul'un yanında bir Silivri vardır. Oradan yoğurt gelir. Yoğurttan Gümrük aldık. Sordum; neden Gümrük ahyorsunuz, dedim?... Orası memaliki ecnebiyeden oldu, Yunan toprağıdır ayol dediler. Sizler burada uğraştınız, Allah razı olsun. Fakat biz de İstanbul'da ne sıkıntılar çektik, onu da biz biliriz. (Handeler)

Şimdi efendiler! Elimize bir Sulh Muahedenamesi geldi. Arkadaşlar Kırmızı Kitap dediler. Vakaa kabı kırmızı, fakat içi beyaz elhamdülillâh...

Bâzi refiklerimiz itirazda bulundular, bâzirefiklerimiz de temennilerde bulundu. Şair (Şanei zülfi sülhandir i'tiraz) demiş... İtiraz, daha ziyade vuzuh ile ve daha etraflıca bir meselenin teyakkun ve muhakemesine yarar. Ona güvenmeyiz; temenniye gelince: Temenni her ferdin hakkıdır, her fert temenni eder. Bâhusus böyle meşrutiyetle de müeyyet olursa, buna hepimiz iştirak ederiz. Lâkin efendiler! Temenni ile istihsal arasında çok mesafe vardır. Temenni güzel şey ama, istihsal o başka türlü bir marifettir. (Bravo, sesleri) Ey! temenni etmiyelim mi? Nasıl temenni etmiyelim efendim? Şimdiye kadar gözümüz tatlı görmemiş, önümüze bir tabak tatlı getirdiler, bir lokması ağzımızda, bir lokması elimizde, bir lokması da tabakta gözümüzle nişan koyuyoruz. Ne yapalım aç gözli olduk. (Handeler, alkışlar) Şimdi o asıl arz edeceğim noktaya geliyorum. Rahatsız etmiyeyim efendim, belki sıkıldınız. (Estagfurullah sesleri) 1200 ile 1300 tarihleri arasında geçen asırda, vakaa hesabmedim ama Devletimiz 60 senesini gavaili dahiliye ve muharebatı hariciye ile geçirdi. Bu yüz sene zarfında bunla-

rın neticesi olarak da yedi mükâlemei sulhiye meclisinde bulundu. Bunun altısında mağlûp ve birisinde galip vaziyetinde idi. Heyeti Murahhasalarımız gidip hasımlarına karşı dâvalarını ağız tadiyle anlatamadılar, dertlerini dinletemediler, ödeklik, bir beceriksizlik, ne bileyim, bir aciz görülüyordu. Mükâlemei Sulhiye zabıtnameleri mütalâa olununca anlaşılır. Esbabına gelince, evvelâ mağlûp vaziyetinde idik. Saniyen giden murahhaslarımız belki Hükümetimizin o zamanki idaresinden müşteki ve ona muteriz olan kimselerdi. İşlerinde erbabı vukuf da eksik değildi. Gidip dâvalarını can ve yürekten müdafaa edemiyorlardı, yarım ağızla müdafaa ediyorlardı. Ağızlarından dökülüyor gibi söylerlerdi. Yarım ağızla, haniya ağzının yarısını kapıyarak yarısıyle söz söylerler gibi... Bunlarda ruhlu dâva göremezsiniz, karşısındaki hasım kuvvetli. Gücenmeyiniz efendiler! Bizimkiler sıkıldıkça İsağuci'de tarif olunduğu veçhile bir suğrâ ve kübrâ tertip ve teşkiline kalkışırılar, mantıkla hasmı ilzama çalışırılar, kuvvetle ilzam edemeyince safsata ile ilzam ederiz sanırlardı. Fakat karşımızdaki İsağuci okumamış, cahil adamlar suğraya, kübraya kulak asmıyor, menfaati maddiye bakıyor. Senin söylediğine bakmıyor. Senden istediğini koparıyor. Çünkü cahil adam ile konuşulmaz.

Bu yedi Meclisin ikisi Büyük Kongreydi. Biri Paris Kongresi. Paris Kongresinde galip vaziyette idik. Müttetiklerimizle beraber bulduk, hakkımızda cemileler izhar olundu. Devletin ümidettiği mertebede hakkımız da verildi. Lâkin ne biz onlardan istifade edebildik, ne de bizi istifade ettirdiler. Yani birbuçuk sene geçmeden müdahale olmayacak dedikleri halde müdahaleye başladılar. Vakit vermediler ki, istifade edelim. Biz de istifade etmenin yolunu bilemedik. Berlin Kongresinde ise ağzımızı tokatladılar, kapadılar, susturdular, söz söylemeye hakkın yoktur dediler. Dürüst retlere mâruz kaldık.

İşbu Lozan Muahedei Sulhiyesi hakkında ben-deniz söz söylemiyeceğim. Önümüzdedir. Hepiniz biliyorsunuz yalnız ona teferru eden bir noktayı işaret edeceğim. Eski zabıtnameleri karıştırdım. Lozan Konferansı müzakeratını da matbuatta okuyordum. Heyeti Murahhasamızın Lozan'da katiyeti beyanı yok mu efendim! İşte o katı beyanat, ruhumu değiştiren nokta burasıdır. O beyanat ruhumda bir inkılâp husule getirdi. (Çok doğru sesleri)

Şimdi ben diyorum ki; eğer biz istediğimizi bilirsek ve ne yapacağımızı bilirsek ve istediğimizi bilerek söylersek ve yaptığımız şeylere de biraz arkamıza dönüp dikkatle bakarsak emin olunuz efendiler! Değil böyle gavaili hariciyemizi halletmek, mesaili dâhiliyemizi de halletmek âsân olacaktır. Bir defa daha tekrar edeyim, hatırda kalsın ne yapacağımızı bilelim ve ne istediğimizi bilelim. Yaptığımız şeylerin hepsi iyi oldumu diye bir de arkamıza dönüp bakarak muhakeme edelim. Tarihi hak ve savapta yürüyelim. Allah muinimizdir, her şeye muvafak olacağız. (İnşallah sesleri)

SÂMİH RİFAT B. (Biga) — Size daha parlak tarihler kaydettireceğiz Şeref Beyefendi.

ABDÜRRAHMAN ŞEREF B. (Devamla) — Tarihi Millimizin şerefli sayfalarında zengin satırları yadigar bırakan fedakârları işte demin tebeil ile yâd ettim. Tarihin o zengin satırları inşaallah teyidolunacaktır, teksir olunacaktır. Millet onları hırzican gibi göğsü tahtasında saklayacaktır ve şeytan o altın yazılara karakalem karıştıramayacaktır. (Şiddetli alkışlar, yaşa sesleri)

HARİCIYE ENCÜMENİ MAZBATA MÜHARRİRİ Dr. TEVFIK RÜŞDÜ B. (Menteşe) — Arkadaşlar! Mevzuubahis musalâhnamenin leh ve aleyhinde söylenenleri dinlediniz. Bendeniz de dikkatle takibettim. Memleketimizin en büyük müverrihi ve kendisi bizzat canlı tarih olan bir zatı şerifin lisanından da Muahede hakkında takdiratı duyduğuna bittabi lehinde bulunan arkadaşlarımızın sözlerinden bahsetmiyeceğim. Diğer tenkideden refiklerimin ihtisasatı kabiliyetlerine tercüman beyanatlarına hürmet ederim, onları takdir ederim. Ancak Muahedenamenin gayrikâmil olduğu iddia olunabilse dahi heyeti umumiyesi itibariyle, diğer malûmunuz olan mazbatamızda arz ve teşrih edilen mülâhazatı umumiyeye ile arzunuzu tatmin eder bir mahiyette olduğunu gören encümeniniz gayet maddi müspet ve aziz Türkiye'nin menfaatini ölçüp ittihaz ederek Heyeti Celilenizden bunun kabulünü rica etmiştir ve filhakika yapılan tenkidata karşı mücmelen arz edeceğim cevapları lütfen dinlemek arzu ederseniz haklı olduğumuz görülür. Cenup Cephesi hakkında Garp devletleri içinde ilk defa kendisiyle ifilâf akdettiğimiz Fransa Devleti ile 20 Teşrinievvel 1921 tarihin-

de Ankara'da akdedilen İtilâfname cümlelerinin malûmunuzdur ki, ciheti hukukiyesi itibariyle Meclisi Âlinizin malûmat ve tasvibine muktedirdir. İşbu Muahede, (Böyle bir şeyden haberimiz yoktur sesleri) Mezkûr İtilâfnamenin (Hayır öyle bir şey yok sesleri) Elyevm meriyette olduğuna dair yeni vesika vardır. Ve o vesikanın tarzı tahririne baktığımız vakit görüyoruz ki, bütün merbutatiyle mevkii meriyettedir. Yani yapılmış olan şeyler, yapılmış bitmiş olan şeyler değil, o İtilâfnamenin ve merbutatının metninde derecedilmiş olan mevad mevkii meriyettedir ve tatbik edilecektir. Onun tatbikine itina Büyük Millet Meclisi Hükümetinin en mühim vazifelerinden biridir.

TUNALI HİLMİ B. (Zonguldak) — Şimdi neye tatbik etmiyorlar?

HARİCIYE ENCÜMENİ MAZBATA MÜHARRİRİ TEVFIK RÜŞDÜ B. (Devamla) — Trakya meselesi hakkında Misakı Millî mevaddı mahsusasını hâtırı âlinize getirmekle iktifa etmekle beraber şu kısa cümleyi tekrar söylemeyi lüzumlu addederim. Türkiye Balkanlarda bir âmili sulh ve müsâlemet olmak gayei siyasiyesini hâkim eylediği eihetle bu yolda gayriaskerî bir mıntakanın teşkil edilmesi memnuniyetle telâkki olunacağı gibi işbu mıntakanın müstakbelen bir zamanı sulh ve huzur olması temenni olunur. Filhakika Harbî Umuminin bütün fecayinden her halde uzun seneler için unutulması mümkün olmıyan dersleri alması lâzımgelenler beşeriyette medeniyet için zamânı sükûn ve huzur olmak üzere bu gibi vesaitin samimî olarak düşünölmüş olmasını hüsnütelâkki etmeliyiz kanaatindeyiz.

Necati Bey kardeşimizin kuponlara ve düyunun taksimine taallük eden tenkidatına nakli kelâm ediyorum. Kuponlar dainlerle Devlet arasında halle bırakılmış bir meseledir. Altın ve sterlin üzerinden tediyat sureti sarıha ve katiyede reddedilmiştir. Artık mevzuubahis değildir. Taksimdeki esasata gelince o malûmuâliniz olduğuna göre muhtelif muahedenamelerde ve konferanslarda kabul edilen varidat esası üzerine müessesdir. Muahedenamede kabul edilmiş olan usulü taksim Türkiye'nin nef'ine muvafık gelenidir. Filhakika eski Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış olan büyük parçaların âti için pek büyük kabiliyeti inkişafiyelerinin ölçülmesi ileri süröldü.

Bu muhassalayı bölebilecek bir adedi maddiyi, bir ölçüyü maatteessüf şimdiye kadar ifade etmek kimseye nasıbolmamıştır. Musul meselesi hakkında Muahedenamede görüldüğü üzere dokuz ay zarfında zaten iki devlet arasında, Britanya Devleti ile Türkiye Devleti arasında halledilmesi lâzım olan bu mesele, iki devlet arasında sulhan halledilmesi esası kararlaştırılmıştır. Zabıtnamemizde o bahsin âmâli milliyeyi tatmin eder bir surette intacedilmesi sarahatle işaret edilmiştir. 58 nei madde hakkında vâkı olan itiraza gelince o da mütekabilen reküzyon mütebatından vazgeçilmiş olması neticesidir. 71 nei maddeye gelince 1914 ten mukaddem hukuku şahsiyenin tanınmış olması esasıdır ve bundan dolayı onu yapanlara teşekkür etmeyi vazife bilirim. Çünkü bu sayede Berlin Muahedenamesinde mevzuubahsolup da bugünlere kadar tatbik edilmemiş olan taksimi dünyaya mütedair hukukumuzu talep ve istihsale devam edebileceğimiz gibi Romanya'da öteden beri bizden evvel Osmanlı İmparatorluğu ve sonra bizim Hükümetimiz tarafından iddia ettiğimiz Dobruca ahali İslâmiyesinin zarar ve ziyânını bihakkın talep için hak bulacağız. Ticaret Mukavelenamesine gelince bu, beş sene için yapılmıştır. Devletlerin müstakil olması meselesi manzumei medeniyette kimse ile mukavelât akdetmemesi değildir. Bilâkis münasebatı düveliyenin mukavelât ile teyit ve tanzim edilmesi lâzımdır ve her hangi böyle bir mukavelename bütün bir âlemi ticareti ve herkesi yakından alâkadar eden bir mesele olduğu için aydan aya değişebilecek, buhranlar tevli dedecek mahiyette yapılamaz. Bilhassa yeniden tekrar akdedilmesi icabedince devletler onun müddeti nihayete girmeden evvel müzakerata girişirler ve müzakerat için de bir zaman kaybolur. Sonra esas olacak tetebbuat için o devletin kazanması lâzım olan zamanı da hesabetmek lâzımdır. Elimizde Osmanlı İmparatorluğundan müdevver bir tarife vardır. Fakat o tarifeyi bütün cihana kabul ettirmek ve kendi Gümrük vergilerimizde istediğiniz usulü vaz'etmekte ve memleketimizin nef'ini istilzam edecek şekli kabul etmekte hür ve müstakil olduğumuzu dünyaya tasdik ettirmek

şerefi Türkiye Büyük Millet Meclisine nasıbolmuştur. İşte bu esas tasdik ve kabul edildikten sonra mevcut tarifeye göre mütekabil esasata riayet ederek akdedilmiştir. Belki o tarife memleketin ihtiyacatına tekabül etmiyebilir ve etmiyeceği zannındayım. Fakat memleketin ihtiyacatına tekabül edecek tarife uzun tetkikat, mühim istatistikler sayesinde tanzim olunur. Bunun için de zaman lâzımdır. Hulâsa iki üç senelik zamana bütün bu şeyler için ihtiyacımız var. Zaten bu Mukavelenamede yakından alâkadar olduğumuz Yunanistan'la, Romanya, Slovakya ile müddeti mukavele üç sene olarak takyidedilmiştir. Binaenaleyh Ticaret Mukavelenamesinin müddeti Muahederin tasvip ve tasdikini tâvik edecek mahiyette bir şey değildir. Leh ve aleyhinde görüşülebilir, konuşulabilir. Belki mâruzatım itibariyle üç sene veya beş sene yapmak da kabul olunabilir. Ondan sonra boğazlara ait mevad mevzuubahsolmuştur. Encümeniniz tetkik ettiği vakit Misakı Millimizin ona mütaallik ahkâmıyle mütebayın görmemiştir. Vâsıf Bey biraderimizin muhtelit mahkemelere ait tenkidatına sözü intikal ettirirsem muhtelit mahkemelerin devletin hâkimiyet ve istiklâlini tahdideden bir olmadığını arz etmekle cevap vermiş olurum. Pek çok müstakil devletler arasında her vakit mevzuubahsolmuş, yapılmış bir şeydir ve harbin fenalıklarının iki tarafın rızadâde olduğu bir şekli tesviye olarak kabul edilmiş bir şeydir. Hulâsa bu kırmızı kaplı müsâlahanameyi cümleniz birer birer mütalâa etmiş bulunuyorsunuz. Vâkı olan tenkidatı da nazarı dikkate aldınız. Lûtfen mâruzatımı da karar verirken nazarı dikkatten dür tutmamak şartıyla bunun hakkında karar verilmesini rica ederim ve sözümü bitirirken de âmâli milliyeyi tatmin eder bir şekilde olan bu Muahedenameyi Türkiye'nin, aziz Türkiye'nin, Şark'ın yegâne unsuru intizamı olan Türk'ün menfaati bunu reddetmemekte olduğunu tekrar ederim.

REİS — Efendim. Yarın saat birbuçukta içtima etmek üzere Celseyi tatil ediyorum.

Hitamı müzakerat; saat : 6,10

İçtimai âti ruznamesi

Lozan Sulh Muahedenamesinin müzakeresine devam.

